

Opis produktu finalnego projektu innowacyjnego testującego

Temat innowacyjny:

Nowe obszary działalności i formy aktywizowania osób pozostających bez zatrudnienia, w tym osób w trakcie ostatniego roku nauki, w ekonomii społecznej lub przedsiębiorczości.

Nazwa projektodawcy:

Polska Fundacja Ośrodków Wspomagania Rozwoju Gospodarczego „OIC Poland”
z siedzibą w Lublinie

Tytuł projektu:

„Im wcześniej tym skuteczniej” – innowacyjna metoda programowego wdrożenia uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych w zagadnienia ekonomii społecznej

Numer umowy:

POKL.07.02.02-06-113/10-00

Spis treści

I. Nazwa produktu finalnego	3
I. Elementy składające się na produkt finalny	3
II. Problem, na który odpowiada innowacja	8
III. Użytkownicy, którzy mogą zastosować innowację	14
IV. Działania / nakłady / zmiany konieczne do zastosowania/wdrożenia innowacji	14
V. Dostępność produktu finalnego dla jego przyszłych użytkowników	15
VI. Zmiany w zakresie strategii upowszechniania	15
VII. Zmiany w zakresie strategii włączania do głównego nurtu polityki	16
VIII. Załączniki	16

I. Nazwa produktu finalnego

Produktem finalnym jest innowacyjna metoda programowego wdrożenia uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych w zagadnienia ekonomii społecznej. Na opracowaną metodę składa się kompletna koncepcja prowadzenia zajęć przedmiotu „Podstawy przedsiębiorczości” wraz z wszelkimi środkami dydaktycznymi niezbędnymi do jej realizacji oraz etap przygotowania nauczycieli.

I. Elementy składające się na produkt finalny

Na produkt finalny składają się:

Produkt nr 1a – Innowacyjny program nauczania przedsiębiorczości, uwzględniający podstawowe zagadnienia ekonomii społecznej w liceum ogólnokształcącym i technikum

Produkt nr 1b – Innowacyjny program nauczania przedsiębiorczości, uwzględniający podstawowe zagadnienia ekonomii społecznej w zasadniczej szkole zawodowej

Produkt nr 2a – Poradnik metodyczny dla nauczycieli przedsiębiorczości w liceum ogólnokształcącym i technikum

Produkt nr 2b – Poradnik metodyczny dla nauczycieli przedsiębiorczości w zasadniczej szkole zawodowej

Produkt nr 3a – Zeszyt ćwiczeń dla uczniów liceum ogólnokształcącego i technikum;

Produkt nr 3b – Zeszyt ćwiczeń dla uczniów zasadniczej szkoły zawodowej

Produkt nr 3c – Dobre praktyki z działalności przedsiębiorstw społecznych w Polsce

Produkt nr 3d – Słowniczek – Ekonomia Społeczna

Produkt nr 4 – Film dydaktyczny – Ekonomia Społeczna

Produkt nr 5 – Program szkolenia dla nauczycieli przedmiotu „Podstawy przedsiębiorczości” – Ekonomia społeczna w przedsiębiorczości

Produkt nr 6 - Wytyczne do stosowania opracowanych materiałów w nauczaniu przedmiotu ekonomia w praktyce

1) Produkt nr 1a – Innowacyjny program nauczania przedsiębiorczości, uwzględniający podstawowe zagadnienia ekonomii społecznej w liceum ogólnokształcącym i technikum;

Produkt nr 1b – Innowacyjny program nauczania przedsiębiorczości, uwzględniający podstawowe zagadnienia ekonomii społecznej w zasadniczej szkole zawodowej;

Program nauczania oraz treści lekcji dostosowane zostały do nowej podstawy programowej, obowiązującej w szkołach ponadgimnazjalnych od roku 2012 oraz przepisów w zakresie planów nauczania z dnia 7 lutego 2012 r. (ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NAUKOWEJ z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych). Mając na uwadze różnice występujące w organizacji i przebiegu kształcenia na poziomie LO, Technikum i ZSZ, autorzy dokonali rozróżnienia na poziomie treści, metod i środków nauczania oraz wymagań, zarówno programów nauczania, scenariuszy lekcji, jak również proponowanych ćwiczeń.

Elementy produktu 1a, b:

1)	Ogólne założenia programu
2)	Cele kształcenia ogólnego
3)	Cele ogólnego kształcenia w zakresie podstaw przedsiębiorczości
4)	Opis założonych osiągnięć uczniów i treści programowe
5)	Sposoby osiągnięcia celów
6)	Metody sprawdzania osiągnięć ucznia
7)	Kryteria oceny
8)	Literatura i źródła informacji

2) Produkt nr 2a – Poradnik metodyczny dla nauczycieli przedsiębiorczości w liceum ogólnokształcącym i technikum;

Produkt nr 2b – Poradnik metodyczny dla nauczycieli przedsiębiorczości w zasadniczej szkole zawodowej;

W wyniku wniosków z fazy testowania zostały opracowane dwa poradniki metodyczne dla nauczycieli przedsiębiorczości: dla LO i Technikum oraz dla ZSZ z uwzględnieniem specyfiki szkół. Takie rozróżnienie w odniesieniu do typu szkoły przyczyni się do lepszego przygotowania nauczyciela do wzorowego przeprowadzania lekcji oraz do skuteczniejszego wykorzystania proponowanych narzędzi.

Elementy produktu 2 a, b:

1)	Rola i znaczenie ekonomii społecznej w przygotowaniu ucznia do funkcjonowania w realiach gospodarki opartej na wiedzy
2)	Podstawowe zagadnienia ekonomii społecznej
3)	Sposoby osiągnięcia celów. <ul style="list-style-type: none"> – Istota kierowania procesem uczenia się uczniów; – Formy pracy z uczniem; – Najczęściej stosowane metody aktywizujące uczniów w trakcie procesu nauczania/uczenia się
4)	Proponowane rozwiązania metodyczne i zakres merytoryczny poszczególnych jednostek metodycznych – szczegółowe scenariusze zajęć (lekcji): <ul style="list-style-type: none"> – Obszar I – Komunikacja i podejmowanie decyzji; – Obszar II – Gospodarka i przedsiębiorstwo; – Obszar III – Planowanie i kariera zawodowa; – Obszar IV – Zasady etyczne.
5)	Podsumowanie
6)	Literatura i inne źródła informacji

Zgodnie z sugestiami nauczycieli, biorących udział w testowaniu produktów opracowano wersję elektroniczną poradników metodycznych oraz programów nauczania. Płyta CD będzie dołączona do wersji drukowanej w/w narzędzi.

- 3) Produkt nr 3a** – Zeszyt ćwiczeń dla uczniów liceum ogólnokształcącego i technikum;
- Produkt nr 3b** – Zeszyt ćwiczeń dla uczniów zasadniczej szkoły zawodowej;
- Produkt nr 3c** – Dobre praktyki z działalności przedsiębiorstw społecznych w Polsce;
- Produkt nr 3d** – Słowniczek – Ekonomia Społeczna;

Elementy produktu 3a, b:

Obszar I – Komunikacja i podejmowanie decyzji

Lekcja 1	Umiejętności interpersonalne
Lekcja 2	Rola komunikacji interpersonalnej w kontaktach międzyludzkich
Lekcja 3	Bariery komunikacji interpersonalnej
Lekcja 4	Komunikacja niewerbalna
Lekcja 5	Asertywność
Lekcja 6	Prawa asertywność
Lekcja 7	Konflikty w zespole
Lekcja 8	Jak negocjować?
Lekcja 9	Rozwój człowieka
Lekcja 10	Potrzeby, motywacja – co motywuje człowieka
Lekcja 11	Procesy w grupie, role grupowe i społeczne
Lekcja 12	Podejmowanie decyzji

Obszar II – Gospodarka i przedsiębiorstwo

Lekcja 1	Otoczenie przedsiębiorstwa
Lekcja 2	Formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw
Lekcja 3-4	Działalność przedsiębiorstw
Lekcja 5-6	Zakładanie przedsiębiorstwa – procedury i wymagania
Lekcja 7	Projektuję przedsiębiorstwo – BIZNES PLAN
Lekcja 8	Realizacja projektu związanego z zakładaniem przedsiębiorstwa
Lekcja 9	Społeczne i ekonomiczne cele gospodarowania
Lekcja 10	Czynniki wytwórcze i ich znaczenie dla gospodarki
Lekcja 11	Popyt i podaż podstawowymi determinantami gospodarki. Mechanizm rynkowy
Lekcja 12	Podstawowe cechy, funkcje i rodzaje rynków
Lekcja 13	Rola pieniądza w gospodarce
Lekcja 14	Transformacja gospodarki Polski po 1989 roku
Lekcja 15	Test sprawdzający wiedzę i umiejętności z tematów 1-14
Lekcja 16	Instytucje rynkowe i ich rola w gospodarce
Lekcja 17	System emerytalny w Polsce
Lekcja 18	Ubezpieczenia: instytucje ubezpieczeniowe oraz fundusze emerytalne
Lekcja 19	Ekonomiczny wymiar funkcjonowania państwa. Przyczyny i narzędzia oddziaływania państwa na gospodarkę

Lekcja 20	Mierniki wzrostu gospodarczego
Lekcja 21	Źródła dochodów i rodzaje wydatków państwa
Lekcja 22	Wpływ deficytu budżetowego i długu publicznego na gospodarkę
Lekcja 23	Narzędzia polityki pieniężnej
Lekcja 24	Inflacja. Zjawiska recesji i dobrej koniunktury w gospodarce
Lekcja 25	Wpływ kursu waluty na gospodarkę i handel zagraniczny
Lekcja 26	Tendencje zmian w gospodarce świata i Polski
Lekcja 27	Globalizacja
Lekcja 28	Kredyty a lokaty. Co się bardziej opłaca?
Lekcja 29	Mechanizm funkcjonowania giełdy papierów wartościowych. Wskaźniki giełdowe i ich waga w podejmowaniu decyzji dotyczących inwestowania w giełdzie
Lekcja 30	Charakterystyka różnych rodzajów papierów wartościowych
Lekcja 31	Formy inwestowania kapitału
Lekcja 32	Test sprawdzający wiedzę i umiejętności (z tematów 16-31)

Obszar III – Planowanie i kariera zawodowa

Lekcja 1	Charakterystyka osób odnoszących sukcesy
Lekcja 2	Czy jestem przedsiębiorczy?
Lekcja 3-4	Gdzie mogę znaleźć pracę?
Lekcja 5	Czym mogę zaimponować pracodawcy?
Lekcja 6	Sposoby i podstawy prawne zatrudniania pracowników
Lekcja 7	Wynagrodzenie za pracę
Lekcja 8	Istota i znaczenie planowania. Planowanie własnych działań
Lekcja 9	Planowanie ścieżki własnej kariery
Lekcja 10	Czy znam swoje prawa jako konsument i podejmuje właściwe decyzje?
Lekcja 11	Bezrobocie

Obszar IV – Zasady etyczne

Lekcja 1	Etyka na co dzień
Lekcja 2	Etyka w biznesie
Lekcja 3	Etyka w przedsiębiorstwie
Lekcja 4	Etyka w państwie
Lekcja 5	Etyka w odniesieniu do wartości niematerialnej
Lekcja 6	Etyka jaką znam. Podsumowanie wiadomości z zakresu etyki

Skorowidz

BIBLIOGRAFIA

Program nauczania oraz treści lekcji dostosowane zostały do nowej podstawy programowej, obowiązującej w szkołach ponadgimnazjalnych od roku 2012 oraz przepisów w zakresie planów nauczania z dnia 7 lutego 2012 r. (ROZPORZĄDZENIE MINISTRA EDUKACJI NARODOWEJ z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych). Zakres podstawowy programowej i wymiar godzinowy lekcji przedmiotu podstawy przedsiębiorczości dla Liceum Ogólnokształcącego, Technikum i Zasadniczej Szkoły Zawodowej jest identyczny. Mając na uwadze jednak różnice występujące w organizacji i przebiegu kształcenia dokonano rozróżnienia na poziomie treści, metod i środków

nauczania oraz wymagań, zarówno programów nauczania, scenariuszy lekcji jak również proponowanych ćwiczeń.

Produkty 3c i 3d nie były przewidziane w strategii, opracowano je dodatkowo w związku ze zgłaszanymi potrzebami przez nauczycieli testujących narzędzia.

Zostały opracowane wersje elektroniczne ćwiczeń, zarówno dla Liceum i Technikum jak Zasadniczej Szkoły Zawodowej. Zawierają one w odróżnieniu od wersji drukowanej dodatkowo słowniczek ekonomii społecznej oraz dobre praktyki z zakresu ekonomii społecznej.

4) Produkt nr 4 – Film dydaktyczny – Ekonomia Społeczna;

Film stanowi pomoc dydaktyczną dla nauczyciela przedmiotu, jest bardzo dobrym sposobem przybliżenia zagadnień ekonomii społecznej. Kompozycja całości została zrealizowana przy wykorzystaniu znajomości mentalności młodego pokolenia. Film mówi językiem młodego człowieka oraz komunikuje się z nim za pomocą przekazu multimedialnego – naturalnego środka komunikacji młodego człowieka. Odniesienie sytuacji do rzeczywistości szkolnej jest dobrym rozwiązaniem, ponieważ uczniowie identyfikują się z bohaterami. Praca metodą projektu, którą miała wykonać aktorska młodzież pokazuje w ciekawy sposób kolejne etapy ich działań nad projektem i efekty ich pracy. Proponowane rozwiązania przedstawione w filmie wyczerpująco i ciekawie zapoznają uczniów z istotą ekonomii społecznej.

5) Produkt nr 5 – Program szkolenia dla nauczycieli przedmiotu „Podstawy przedsiębiorczości” – Ekonomia społeczna w przedsiębiorczości.

Elementy produktu 5:

1)	Założenia organizacyjne szkolenia
2)	Cele szkolenia
3)	Program szkolenia obejmujący moduły: <ul style="list-style-type: none"> a) Rola i znaczenie ekonomii społecznej w przygotowaniu ucznia do funkcjonowania w realiach gospodarki opartej na wiedzy <ul style="list-style-type: none"> – Moduł organizacyjno-integracyjny – Ekonomia społeczna i jej rola na współczesnym rynku pracy – Rodzaje podmiotów ekonomii społecznej i przedmiot ich działalności – Diagnoza lokalna i partnerstwo lokalne wsparciem działań sektora ekonomii społecznej na rynku pracy b) Warsztat pracy nauczyciela – wybrane zagadnienia programu nauczania przedmiotu „Podstawy przedsiębiorczości” <ul style="list-style-type: none"> – Komunikacja i podejmowanie decyzji – wybrane zagadnienia – Zasady Etyczne – wybrane zagadnienia – Planowanie i kariera zawodowa – wybrane zagadnienia – Gospodarka i przedsiębiorstwo – wybrane zagadnienia – Lekcja pokazowa na temat: Otoczenie przedsiębiorstwa
4)	Scenariusz szkolenia
5)	Załączniki

6) Produkt nr 6 - Wytyczne do stosowania opracowanych materiałów w nauczaniu przedmiotu ekonomia w praktyce.

Produkt nie przewidziany pierwotnie przy opracowaniu strategii, powstał jako dodatkowy element w wyniku wniosków wpływających z etapu testowania.

W wyniku fazy testowania uwzględniając wszystkie rekomendacje z ewaluacji zewnętrznej wprowadzono szereg zmian i ulepszeń produktów finalnych, najważniejsze z nich to:

- opracowanie dwóch wersji poradnika metodycznego dla nauczycieli przedsiębiorczości,
- opracowanie spisów treści do poszczególnych zeszytów poradnika metodycznego (z uwzględnieniem numeracji tematów znajdujących się w zeszytach ćwiczeń),
- opracowanie dodatkowych testów z poszczególnych obszarów tematycznych,
- zwiększenie ilości ćwiczeń w grupach z poszczególnych obszarów tematycznych,
- uaktualnienie treści dotyczących zakładania działalności gospodarczej,
- opracowanie dodatkowych materiałów pomocniczych z obszarów: zasady etyczne, komunikacja i podejmowanie decyzji oraz planowanie i kariera zawodowa,
- opracowanie wersji elektronicznej zeszytu ćwiczeń,
- przygotowanie skorowidza nazw z poszczególnych obszarów tematycznych,
- opracowanie słowniczka pojęć z zakresu Ekonomii Społecznej,
- zmiana szaty graficznej zeszytów ćwiczeń,
- przygotowanie wykazu dobrych praktyk z zakresu Ekonomii Społecznej.
- opracowanie wytycznych do stosowania opracowanych materiałów w nauczaniu przedmiotu ekonomia w praktyce jako dodatkowego produktu.

II. Problem, na który odpowiada innowacja

Główny zidentyfikowany problem w zakresie interwencji projektu – na żadnym z etapów edukacji nie wdraża się programowo uczniów w zagadnienia ekonomii społecznej. W szkołach ponadgimnazjalnych nie pojawia się pojęcie ekonomii społecznej. Absolwent wchodzący na rynek pracy nie zna tego pojęcia i nie potrafi się poruszać w jego obszarze. Cele i treści nauczania wyrażone w podstawie programowej dla szkół ponadgimnazjalnych nie obligują autorów programów kształcenia do wprowadzenia młodzieży w zagadnienia ekonomii społecznej oraz innowacyjności w tym zakresie.

Na zidentyfikowany problem główny składają się problemy szczegółowe:

- zagadnienia ekonomii społecznej nie zostały ujęte w programach nauczania,
- brak pomocy naukowych do nauczania ekonomii społecznej,
- brak możliwości doświadczania funkcjonowania ekonomii społecznej w praktyce,
- brak pomysłu na przekazanie wiedzy z obszaru ekonomii społecznej w sposób ciekawy i zapewniający właściwy odbiór i przyswojenie,
- niewiedza wśród uczniów, że podejmowanie działań przedsiębiorczych w obszarze ekonomii społecznej stwarza im w przyszłości szansę na uniknięcie bezrobocia,
- niepodjęcie programowo przez szkołę próby kształtowania postaw prospołecznych i wolontariackich; niewskazywanie korzyści z działań w obszarze ekonomii społecznej, niepromowanie działań i inicjatyw pozaprogramowych

(konkursy i olimpiady pod patronatem MEN i Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej z wiedzy o gospodarce społecznej związane są z funkcjonowaniem głównie spółdzielni uczniowskich, gdzie aktywność nie jest obligatoryjna i usankcjonowana programowo),

- nauczyciele prowadzący zajęcia z przedmiotu „podstawy przedsiębiorczości” sami nie mają wiedzy z zakresu ekonomii społecznej, która nauczana jest jako pozasystemowa forma edukacji, rzadko występuje w programach szkół wyższych,
- istnieje słabe przekonanie w społeczeństwie co do zasadności i sensowności funkcjonowania w obszarze ekonomii społecznej – głównie z powodu braku wiedzy, dotyczącej dobrych praktyk – co w niekorzystny sposób wpływa na przekonania młodzieży.

Problem braku kształcenia w zakresie ES na poziomie szkolnym jest zauważalny także przez władze województwa lubelskiego. Zgodnie z zapisami w *Wieloletnim regionalnym planie działań na rzecz promocji i upowszechniania Ekonomii Społecznej oraz rozwoju instytucji sektora Ekonomii Społecznej i jej otoczenia w województwie lubelskim na lata 2013-2020* (Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie, Lublin 2013) istotne jest wprowadzenie ES do programu edukacji młodzieży do poziomu szkół gimnazjalnych (społeczeństwo obywatelskie), a następnie średnich i wyższych. Jednym z głównych celów rozwoju Ekonomii Społecznej na lata 2013-2020 w województwie lubelskim jest *Upowszechnianie ES w regionie* (cel główny 4), natomiast celem szczegółowym: *Edukacja dla ES* (cel szczegółowy 4.2). Zadania do realizacji tych celów to m.in.: wykorzystanie problematyki ekonomii społecznej w projektach edukacyjnych i innych inicjatywach mających na celu rozwój przedsiębiorczości młodzieży oraz wspieranie i rozwijanie idei spółdzielczości uczniowskiej w szkołach podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych.

Kolejnym ważnym instrumentem, który ma regulować działania w obszarze ekonomii społecznej w Polsce jest *Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej* (Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, proj. z dn. 16 września 2013 r.). Produkt finalny wpisuje się w realizację działań Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej: Priorytet V Edukacja dla ekonomii społecznej, Działanie 5.3 Edukacja na poziomie szkolnym i akademickim. Program Rozwoju Ekonomii Społecznej jest programem rozwoju, w rozumieniu art. 15, ust. 4 pkt. 2 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2009 r. Nr 157, poz. 1240, z późn. zm. 1) i stanowi tym samym dokument o charakterze operacyjno-wdrożeniowym, ustanowiony w celu realizacji średniookresowej strategii rozwoju kraju – „Strategii Rozwoju Kraju 2020” oraz Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego oraz innych strategii rozwoju. Jednym z zadań działania 5.3 jest wprowadzenie problematyki ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych do podstaw programowych przedmiotów, które przygotowują do przedsiębiorczości i prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie, jak również wykorzystanie problematyki ekonomii społecznej w projektach edukacyjnych w ramach lekcji wiedzy o społeczeństwie lub kształcenie obywatelskie w szkole samorządowej (projekt „młody obywatel” i inne) mających na celu rozwój przedsiębiorczości młodzieży.

Według danych WUP Lublin na koniec grudnia 2013 r. w województwie lubelskim w PUP zarejestrowanych było 134 042 osób bezrobotnych, w tym 64.852 kobiet, tj. 48,38% oraz 8.766 osób będących w okresie do 12 miesięcy od dnia ukończenia nauki. Stanowili oni 6,5% w ogólnej liczbie bezrobotnych. W porównaniu z poprzednim miesiącem liczba ta

zwiększyła się o 658 osób, tj. o 8,1%. Dane te potwierdzają występowanie problemu bezrobocia wśród absolwentów w województwie lubelskim. Dziedzina przedsiębiorczości społecznej nie jest prezentowana uczniom przez doradców zawodowych jako jedna z możliwych form samorealizacji zawodowej. Specyfika regionu dla swojego rozwoju i efektywnego funkcjonowania wymaga od mieszkańców województwa lubelskiego podejmowania z własnej inicjatywy nowych zadań i szukania rozwiązań gospodarczych np. poprzez rozwój i podejmowanie innowacyjnych inicjatyw w obszarze ekonomii społecznej.

W Polsce brakuje tradycji, dotyczących pozytywnych przykładów przedsiębiorczości i wybitnych osiągnięć na płaszczyźnie ekonomii społecznej, stąd istnieje potrzeba zastosowania nowych metod i narzędzi w celu promowania działalności w tym obszarze. Spółdzielczość w społeczeństwie polskim wzbudza negatywne skojarzenia. Związana jest z istnieniem stereotypów, dotyczących poprzedniego systemu. Spółdzielnie socjalne postrzegane są jako organizacje związane z byłym ustrojem komunistycznym i nie cieszą się dobrym wizerunkiem w społeczeństwie. Przedsiębiorstwa społeczne kojarzone są z podmiotami działającymi w obszarach wykluczenia społecznego, a w związku z tym, oferującego dobra i usługi na niskim poziomie.

Projekt jest odpowiedzią na te wyzwania. Edukacja w zakresie ekonomii społecznej poszerza horyzonty myślowe uczniów poprzez dostarczenie im pełnej wiedzy o różnych możliwościach przedsiębiorczości społecznej, zapoznaje młodzież z problemami osób, które znalazły się w niekorzystnej sytuacji na rynku pracy, pokazując im jednocześnie możliwości aktywnego wyjścia z niej przy pomocy właśnie rozwiązań ekonomii społecznej. Zachęca młodzież do czynniejszego udziału w życiu społecznym, np. w swoich społecznościach lokalnych jako wolontariuszy. Zmieniające się bowiem otoczenie gospodarcze i rosnące wymogi pracodawców w stosunku do przyszłych pracowników wymuszają niejako dużo wcześniejszy moment „inicjacji” rynkowej młodzieży.

Włączanie do procesu edukacyjnego zagadnień związanych z ekonomią społeczną wpisuje się w realizację pierwszego filaru gospodarki opartej na wiedzy, jakim jest edukacja i szkolenia. Zdobyte wykształcenie i kwalifikacje są potrzebne młodzieży do tego, aby tworzyć, przekazywać i wykorzystywać wiedzę w swoim dorosłym życiu przy uwzględnianiu jednocześnie aspektów społecznych.

Zastosowanie opracowanych narzędzi wspomaga przygotowanie uczniów do umiejętnego komunikowania się, podejmowania decyzji, planowania własnej kariery i etycznego funkcjonowania we współczesnej gospodarce. Świadczą o tym wyniki z testowania produktów, tj. poziom postawy w zakresie pewności siebie, samooceny oraz przedsiębiorczości. Wzrost tych wskaźników kształtuje się odpowiednio:

- pewności siebie nastąpił u 424 uczniów (203 K i 221 M) tj. 93,19% ogółu badanych,
- samooceny nastąpił u 410 uczniów (201 K i 209 M) tj. 90,11% ogółu badanych,
- przedsiębiorczości nastąpił u 434 uczniów (209 K i 225 M) tj. 95,38% ogółu badanych¹.

Wykorzystanie narzędzi pomaga ponadto w zorganizowaniu nauczania tak, aby uczniowie aktywnie mogli uczestniczyć w procesie opanowywania wiedzy i kształtowania kompetencji. Pozwala to na rozwój ich kreatywności i innowacyjności, co ma przełożenie na jakość nauczania i uczenia się uczniów.

¹ Dane zaczerpnięte z Raportu z obligatoryjnej ewaluacji zewnętrznej produktu finalnego w ramach projektu innowacyjnego testującego: „Im wcześniej tym skuteczniej” – innowacyjna metoda programowego wdrożenia uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych w zagadnienia ekonomii społecznej, oprac. Dr Marek Białach, Lublin 2014

Poszerzanie treści o podstawowe zagadnienia ekonomii społecznej, które nie są ujęte w obowiązującej podstawie programowej wskazują młodzieży nowe możliwości. Zestaw narzędzi odpowiada potrzebom uczniów, którzy wkraczają na rynek pracy. We współczesnych realiach gospodarczych szczególnego wymiaru nabiera kształcenie przedsiębiorczości w szkolnictwie zawodowym. Uczenie przedsiębiorczości właśnie w tym segmencie ma najbardziej bezpośredni wymiar praktyczny, ponieważ to właśnie absolwenci m.in. szkół zawodowych wchodzi na rynek pracy bezpośrednio po ukończeniu szkoły.

Realizując zagadnienia z zakresu ekonomii społecznej na lekcjach przedsiębiorczości zwiększono wiedzę młodzieży dotyczącą możliwości do wykorzystania przez człowieka na rynku pracy, m.in. w sektorze ekonomii społecznej i podmiotach ekonomii społecznej. Daje to młodym ludziom lepszą możliwość zaplanowania swojego kształcenia, kariery zawodowej i lepszy start w życie zawodowe i świadome poruszanie się po rynku pracy.

Poprzez wskazanie realnych przykładów funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych na rynku pracy, uczniowie zostali zapoznani z dodatkowym obszarem potencjalnego zatrudnienia w sektorze ekonomii społecznej dla młodzieży. Młodzież wchodząca na rynek pracy zna i rozumie, że ekonomia społeczna to dziedzina, która ma przyszłość we współczesnym świecie, gdyż dysponuje narzędziami aktywizującymi ludzi na rynku pracy, tworzy miejsca pracy i potrafi korzystać z tych narzędzi.

Realizacja programu przedsiębiorczości, poszerzonego o zagadnienia ekonomii społecznej pozwoliła również na wykształcenie wśród uczniów umiejętności niezbędnych do podejmowania działalności ukierunkowanej na użytek społeczny, a także na zastosowanie pewnych pomysłów we własnym życiu. Porównując badanie wstępne i końcowe wzrost poziomu zainteresowania do kontynuacji edukacji i podejmowania działań w zakresie ekonomii społecznej nastąpił aż u 426 uczniów (204 K i 222 M) tj. 93,63% ogółu badanych².

Dzięki współpracy z rówieśnikami uczniowie poznawali siebie i innych, a także doskonalili komunikację w pracy w zespołach i grupach, co w perspektywie zaowocuje praktycznymi kompetencjami społecznymi w pracy społeczno-zawodowej: w firmie, podmiocie ES, organizacji, czy środowisku lokalnym.

Przydatność narzędzi w tym względzie potwierdziły wyniki testowania produktu (ewaluacja wewnętrzna oraz zewnętrzna) przeprowadzonego w szkołach średnich na terenie województwa lubelskiego. Produkt testowało 20 klas uczniowskich (9 klas LO, 6 klas Technikum oraz 5 klas ZSZ), 18 nauczycieli i 455 uczniów.

Wybrane wyniki fazy testu świadczące o skutecznym rozwiązywaniu problemów użytkowników i odbiorców

- * wśród **446 uczniów** (193 K i 253 M) nastąpił wzrost wiedzy w zakresie ekonomii społecznej
- * wśród **18 nauczycieli** (13K i 5M) nastąpił wzrost wiedzy w zakresie ekonomii społecznej
- * **400 uczniów** (201K i 199M) poznało praktyczne aspekty działania przedsiębiorstw społecznych
- * **427 uczniów** (207K i 225M) podniosło wiedzę, a przez to samoocenę i pewność siebie
- * przełamanie stereotypów i ignorancji w zakresie ekonomii społecznej u **18 nauczycieli** (13K i 5M) i **434 uczniów** (209 K i 225M)
- * ukształtowane zostały postawy przedsiębiorcze u **434 uczniów** (207K i 225M)

² Dane zaczerpnięte z Raportu z obligatoryjnej ewaluacji zewnętrznej produktu finalnego w ramach projektu innowacyjnego testującego: „Im wcześniej tym skuteczniej” – innowacyjna metoda programowego wdrożenia uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych w zagadnienia ekonomii społecznej, oprac. Dr Marek Białach, Lublin 2014

- * wśród **426 uczniów** (204K i 222M) nastąpiło zwiększenie zainteresowania do kontynuacji edukacji i podejmowania działań w zakresie ekonomii społecznej, stanowi to **93,63 %** ogółu badanych

Źródło: Raport z obligatoryjnej ewaluacji zewnętrznej produktu finalnego w ramach projektu innowacyjnego testującego: „Im wcześniej tym skuteczniej” – innowacyjna metoda programowego wdrożenia uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych w zagadnienia ekonomii społecznej, oprac. Dr Marek Białach, Lublin 2014

Dzięki udziałowi w projekcie i zastosowaniu innowacyjnego produktu, zarówno uczniowie, nauczyciele oraz szkoły odnieśli szereg korzyści.

Korzyści dla nauczycieli:

- otrzymanie bezpłatnych narzędzi do nauczania przedmiotu podstawy przedsiębiorczości,
- zwiększenie wiedzy o metodach pracy z uczniem,
- inspiracja do poszukiwania aktywnych, rozszerzających program nauczania form pracy z młodzieżą,
- możliwość urozmaicenia lekcji o nowoczesne środki dydaktyczne,
- zerwanie z rutyną prowadzonych zajęć,
- możliwość indywidualizacji procesu nauczania,
- uatrakcyjnienie lekcji o nowe metody i formy pracy,
- zdobycie wiedzy na temat praktycznych aspektów działania przedsiębiorstw społecznych,
- możliwość zaproponowania efektywnych rozwiązań dydaktycznych,
- zwiększenie wiedzy z zakresu ekonomii społecznej.

Korzyści dla uczniów:

- podniesienie wiedzy z zakresu ekonomii społecznej,
- zdobycie wiedzy na temat praktycznych aspektów działania przedsiębiorstw społecznych,
- wykształcanie postaw przedsiębiorczych,
- wzrost zaangażowania w realizowane zadania,
- nauka kreatywnego sposobu rozwiązywania zadań,
- zwiększenie umiejętności komunikacyjnych oraz współpracy w grupie,
- zwiększenie zainteresowania do podejmowania działań w zakresie ekonomii społecznej,
- indywidualne spostrzeganie przez ucznia swoich atrybutów, wzrost samooceny,
- rozwijanie kompetencji kluczowych u ucznia,

Korzyści dla szkoły:

- otrzymanie atrakcyjnych, nowoczesnych i bezpłatnych metod nauki,
- wzbogacenie bazy dydaktycznej szkoły, możliwość wykorzystania filmu, poradnika i zestawu ćwiczeń podczas innych zajęć,
- podwyższenie jakości pracy szkoły poprzez podwyższenie jakości pracy nauczycieli,
- promocja szkoły poprzez stosowanie innowacji, co zdecydowanie wzmacnia atrakcyjność edukacyjną,
- realizacja programu kształtuje aktywne postawy na rynku pracy,

- możliwość wykorzystania uzyskanych narzędzi do nauczania Podstaw przedsiębiorczości w ramach zajęć z innych przedmiotów do doskonalenia warsztatu pracy nauczycieli oraz na spotkaniach z rodzicami.

Ze względu na fakt, iż obecnie nie ma dostępnych podobnych, analogicznych rozwiązań (co potwierdzono na etapie pogłębionej diagnozy poprzez analizę dostępnych 20 podręczników wykorzystywanych w nauczaniu przedmiotu „Podstawy przedsiębiorczości”, należy stwierdzić, iż produkt finalny jako jedyny tego typu dostępny materiał jest efektywniejszy niż dotychczasowe rozwiązania. Jest jedynym na rynku edukacyjnym innowacyjnym programem nauczania przedmiotu podstawy przedsiębiorczości poszerzonym o zagadnienia ekonomii społecznej i idee wolontariatu, promocję dobrych praktyk z działalności przedsiębiorstw społecznych i sektora ES oraz wizyt studyjnych w podmiotach ES. Powstałe narzędzia dostosowane są do wymogów jakości pracy szkoły oraz trafnie odpowiadają na rosnące i zmieniające się potrzeby edukacyjne. Posiadają również propozycje prowadzenia ewaluacji przez nauczyciela każdej jednostki metodycznej.

Produkt dla nauczycieli jest narzędziem do niestandardowego i innowacyjnego nauczania, gdyż program z podstaw przedsiębiorczości uzupełniony zagadnieniami ES może być wykorzystywany np.: na godzinie do dyspozycji wychowawcy, geografii, wiedzy o społeczeństwie, matematyce, informatyce, ekonomii, rachunkowości, na spotkaniach z doradcą zawodowym lub pedagogiem w ramach orientacji zawodowej, na zajęciach dodatkowych oraz na spotkaniach z rodzicami w ramach orientacji zawodowej młodzieży i dorosłych, a także w ramach promowania kształcenia ustawicznego przez całe życie poprzez ukazanie możliwości jakie daje sektor ES i działalność podmiotów ekonomii społecznej w aktywizacji różnorodnych osób na rynku pracy, jak również możliwości tworzenia nowych miejsc pracy poprzez inicjowanie podmiotów ES i przedsiębiorstw społecznych w środowisku lokalnym.³

Zastosowanie produktu pozwala osiągnąć cele określone w podstawie programowej oraz cele określone w innowacyjnym programie nauczania. Program ten w znacznej mierze poszerza podstawę programową. Pozwala zagadnienia przedsiębiorczości ulokować w podejmowanych działaniach społecznych. Służy do odnajdowania, wspomagania i poszukiwania sposobów rozwiązywania problemów społecznych. Jest to możliwe dzięki wprowadzaniu nowych idei ES, kształtowaniu kreatywnych, przedsiębiorczych, komunikatywnych i etycznych postaw uczniów.

Zaangażowanie nauczycieli, dyrektorów i przede wszystkim uczniów w proces testowania produktów okazało się niezwykle istotne dla dalszej realizacji projektu. Efekty wskazywane przez nauczycieli i uczniów podkreślające zalety produktu w całości jak i jego poszczególnych elementów świadczą o wysokich rezultatach osiągniętych w trakcie jego stosowania. Zebrane na etapie testowania dane pozwoliły na wskazanie wielu rekomendacji, zmian, sugestii oraz uwag, które były pomocne w opracowaniu finalnej wersji produktów, tak aby uczniowie ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych (liceów, techników, zasadniczych szkół zawodowych) w województwie lubelskim mogli w przyszłości korzystać z profesjonalnych materiałów do nauczania Podstaw przedsiębiorczości, uwzględniających niezmiennie istotne zagadnienia ekonomii społecznej.

³ Raport z obowiązkowej ewaluacji zewnętrznej produktu finalnego w ramach projektu innowacyjnego testującego: „Im wcześniej tym skuteczniej” – innowacyjna metoda programowego wdrożenia uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych w zagadnienia ekonomii społecznej, oprac. Dr Marek Białach, Lublin 2014

III. Użytkownicy, którzy mogą zastosować innowację

Produkt przeznaczony jest dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych (z LO, Technikum, ZSZ) z terenu województwa lubelskiego. Wg raportu GUS *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2012/2013* (Warszawa, 2013) w województwie lubelskim było 80 057 uczniów szkół ponadgimnazjalnych (LO, Techników, ZSZ), w tym 38 056 kobiet (47,54% ogółu). Użytkownikami będą także obecni gimnazjaliści. Statystyki dowodzą, iż np. w roku szkolnym 2012/2013 w gimnazjach było uczniów 67 973, z czego 32 896 to kobiety (48,40% ogółu).

Użytkownikami będą również nauczyciele przedmiotu podstawy przedsiębiorczości w liceach ogólnokształcących, technikach i zasadniczych szkołach zawodowych. W związku z brakiem szczegółowych danych, dotyczących liczby nauczycieli nauczających przedmiotu „Podstawy przedsiębiorczości” w szkołach ponadgimnazjalnych w województwie lubelskim przyjęto, że w każdej ze szkół ponadgimnazjalnych, 1 nauczyciel przedsiębiorczości – łącznie ok. 588 nauczycieli.

Może on być ponadto stosowany przez inne grupy i w innych okolicznościach:

- przez doradców zawodowych, pedagogów szkolnych, psychologów, terapeutów jako wsparcie w planowaniu kariery edukacyjnej i zawodowej,
- podczas zajęć pozalekcyjnych, kół zainteresowań, godziny wychowawczej, ale również do nauczania przedmiotu ekonomia w praktyce,
- podczas innych lekcji np. geografii, wiedzy o kulturze, historii, matematyki, wiedzy o społeczeństwie itp.,
- na zajęciach dla osób bezrobotnych organizowanych przez różne instytucje.

IV. Działania / nakłady / zmiany konieczne do zastosowania/wdrożenia innowacji

Opracowane produkty dostosowane są do nowej podstawy programowej obowiązującej w szkołach ponadgimnazjalnych od września 2012 r. w oparciu o rozporządzenie MEN w sprawie planów nauczania z lutego 2012 r., więc nie są wymagane żadne zmiany prawa, nauczyciel ma dowolność wyboru programu po akceptacji dyrekcji wobec tego każdy nauczyciel może bez przeszkód z tego skorzystać.

Zastosowanie innowacji nie wymaga inwestycji w wyposażenie techniczne, ani zmian organizacyjnych w funkcjonowaniu szkoły. Przy niektórych jednostkach lekcyjnych zaleca się korzystanie z nowoczesnych technologii tj. laptop z rzutnikiem, odtwarzacz DVD. Obecne zasoby które posiada już każda szkoła są wystarczające by z powodzeniem realizować proces dydaktyczny w zakresie nauczania podstaw przedsiębiorczości. Nie są wymagane dodatkowe opłaty z tytułu wartości materialnych i prawnych: licencji, zezwoleń, czy też oprogramowania komputerowego.

Produkt jest prosty w zastosowaniu, gdyż wymaga jedynie podstawowych środków technicznych (dostępnych obecnie w każdej szkole), podstawowych umiejętności w zakresie obsługi komputera (obecnie zarówno uczniowie jak i nauczyciele je posiadają) oraz nie wymaga nakładów finansowych. Produkt jako kompleksowe narzędzie dydaktyczne do nauczania podstaw przedsiębiorczości uwzględniający podstawowe zagadnienia ekonomii społecznej może być zastosowany „od zaraz” w każdej szkole ponadgimnazjalnej.

Otrzymane gotowe materiały metodyczne i merytoryczne nie wymagają nakładów finansowych na ich ewentualną modernizację niezbędną w dostosowywaniu do potrzeb

i możliwości uczniów. Przy wykorzystaniu pracowni multimedialnej nauczyciel nie potrzebuje nawet dodatkowych środków w postaci papieru, mazaków i kredy.

Koszt ponoszony przez ucznia to jedynie cena zakupu zeszytu ćwiczeń, w którym zawarte są materiały pomocnicze do lekcji i miejsce na notatki. Zeszyt ćwiczeń pełni funkcję podręcznika i zeszytu przedmiotowego. Zeszyty ćwiczeń dla uczniów umożliwiają organizację pracy indywidualnej, grupowej i zespołowej bez żadnych nakładów finansowych

Zaproponowane środki dydaktyczne (poradnik metodyczny, zeszyt ćwiczeń, film) pozwalają na przygotowanie zajęć przez nauczyciela przy wykorzystaniu minimalnych nakładów czasowych.

Materiały mogą być wykorzystywane przez innych nauczycieli i pracowników szkoły do realizacji zadań w ramach nauczania innych przedmiotów oraz różnych działań na terenie szkoły i środowiska lokalnego, co jest ogromną wartością dodaną tego produktu.

V. Dostępność produktu finalnego dla jego przyszłych użytkowników

Produkty będą upowszechnione w szkołach, które brały udział w testowaniu produktów poprzez przekazanie kompletnych zestawów produktów uczniom i nauczycielom, organizację szkolenia dla nauczycieli i przekazanie informacji o wdrażanym projekcie rodzicom oraz całej społeczności szkoły.

Produkty będą bezpłatnie udostępnione poprzez rozesłanie do szkół ponadgimnazjalnych w formie kompletnych zestawów opracowanych produktów finalnych. Produkty zostaną wysłane do wszystkich szkół ponadgimnazjalnych, do jednostek doskonalenia nauczycieli, starostw, MEN oraz szkół wyższych w województwie lubelskim. Łącznie zostanie wysłanych 808 sztuk wysyłek.

Wersja on-line produktów będzie utrzymywana na serwerze Fundacji „OIC Poland” po zakończeniu realizacji projektu przez min. 5 lat. Ponadto produkty zostaną umieszczone w bazie Scholaris, bibliotece multimedialnej ORE i bazie produktów na stronie KIW.

Produkt jest łatwy do stosowania, gdyż użytkownik otrzymuje poradnik metodyczny z instrukcją w jaki sposób użytkować poszczególne elementy produktu. Poradnik metodyczny jest w pełni skorelowany z programem nauczania oraz z zeszytem ćwiczeń ucznia. Zawiera opis metod, środków prowadzenia zajęć oraz szczegółowy scenariusz prowadzenia każdej lekcji. Dostarcza nauczycielowi wszystkich informacji niezbędnych do prowadzenia lekcji. Zawiera metodyczne wskazówki dla nauczyciela tj.: informacje dotyczące istoty kształcenia przedsiębiorczego, dominujących metod kształcenia, organizacji procesu pomiaru dydaktycznego oraz propozycje celów kształcenia. Zawiera również opisy ćwiczeń i sposoby ich rozwiązań, propozycje podsumowań lekcji oraz kryteria oceniania pracy uczniów.

VI. Zmiany w zakresie strategii upowszechniania

Analiza całości materiału empirycznego z procesu testowania wskazuje, iż w konsekwencji prac nad ostateczną wersją produktu finalnego nie jest konieczne wprowadzenie istotnych zmian do strategii upowszechniania wskazanej w strategii

wdrażania projektu innowacyjnego testującego. Plan w zakresie strategii upowszechniania nie powinien się zmienić w stosunku do przedstawionego na etapie strategii.⁴

VII. Zmiany w zakresie strategii włączania do głównego nurtu polityki

W zakresie strategii włączania analiza wykonana w ramach ewaluacji zewnętrznej wskazała, że nie jest konieczne dokonywanie istotnych zmian w tym zakresie. Ostateczna wersja produktu finalnego nie wymaga wprowadzenia zmian do działań mainstreamingowych, o których mowa w Strategii Projektu Innowacyjnego Testującego.⁵

VIII. Załączniki:

1. Produkt nr 1a – Innowacyjny program nauczania przedsiębiorczości, uwzględniający podstawowe zagadnienia ekonomii społecznej w liceum ogólnokształcącym i technikum;
2. Produkt nr 1b – Innowacyjny program nauczania przedsiębiorczości, uwzględniający podstawowe zagadnienia ekonomii społecznej w zasadniczej szkole zawodowej;
3. Produkt nr 2a – Poradnik metodyczny dla nauczyciela przedsiębiorczości w liceum ogólnokształcącym i technikum – skrypt dla nauczyciela (instrukcja wdrażania produktu finalnego);
4. Produkt nr 2b – Poradnik metodyczny dla nauczyciela przedsiębiorczości w zasadniczej szkole zawodowej – skrypt dla nauczyciela (instrukcja wdrażania produktu finalnego);
5. Produkt nr 3a – Zeszyt ćwiczeń dla uczniów liceum ogólnokształcącego i technikum;
6. Produkt nr 3b – Zeszyt ćwiczeń dla uczniów zasadniczej szkoły zawodowej;
7. Produkt nr 3c – Dobre praktyki z działalności przedsiębiorstw społecznych w Polsce;
8. Produkt nr 3d – Słowniczek – Ekonomia Społeczna;
9. Produkt nr 4 – Film dydaktyczny – Ekonomia społeczna (dostępny poprzez adres <http://www.youtube.com/watch?v=PjqUGrT148I&feature=youtu.be>);
10. Produkt nr 5 – Program szkolenia dla nauczycieli przedmiotu „Podstawy przedsiębiorczości” – Ekonomia społeczna w przedsiębiorczości;
11. Produkt nr 6 – Wytyczne do stosowania opracowanych materiałów w nauczaniu przedmiotu ekonomia w praktyce;
12. Raport z obligatoryjnej ewaluacji zewnętrznej produktu finalnego w ramach projektu innowacyjnego testującego: „Im wcześniej tym skuteczniej” – innowacyjna metoda programowego wdrożenia uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych w zagadnienia ekonomii społecznej; Dr Marek Białach, Lublin 2014
13. Strategia Wdrażania Projektu Innowacyjnego Testującego;
14. Recenzje produktów:
 - a) Recenzja innowacyjnej metody programowego wdrożenia uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych w zagadnienia ekonomii społecznej, dr Monika Wawrzeńczyk-Kulik, Prodziekan Wydziału Ekonomii i Logistyki, Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie, Lublin 2014

⁴ Raport z obligatoryjnej ewaluacji zewnętrznej produktu finalnego w ramach projektu innowacyjnego testującego: „Im wcześniej tym skuteczniej” – innowacyjna metoda programowego wdrożenia uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych w zagadnienia ekonomii społecznej, oprac. Dr Marek Białach, Lublin 2014

⁵ tamże

- b) Recenzja innowacyjnej metody programowego wdrożenia uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych w zagadnienia ekonomii społecznej, Karol Tarkowski – Dyrektor OSK w Lublinie, wieloletni wykładowca w dziedzinie makroekonomii, finansów, rachunkowości zarządczej oraz rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, Lublin 2014
- c) Rekomendacja innowacyjnej metody programowego wdrożenia uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych w zagadnienia ekonomii społecznej, Magdalena Huszcza – Wiceprezes Zarządu Fundacji Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2014

W imieniu realizatora - Polskiej Fundacji Ośrodków Wspomagania Rozwoju Gospodarczego „OIC Poland” z siedzibą w Lublinie: